

освіта» висловлюватися виразно, вдосконалити навички володіння орфоепічними, граматичними, стилістичними нормами сучасної української літературної мови; засвоїти навички техніки мовлення та читання (дихання, голос, дикцію, інтонацію тощо), опанувати майстерністю розмітки тексту для виразної декламації та подальшого відтворення вголос. Наприклад, проглянути презентацію «Виразність мовлення й структурно-інтонаційна організація тексту» та визначити поняття експресії мовлення та екстралінгвістичних умов виразності; скласти партитуру виразного читання (усвідомлення тексту на основі емоційно-образного аналізу в поєднанні із розбором мовних і композиційних засобів); пояснити, чим зумовлюється необхідність вдумливого і розумного підходу до визначення завдань наскрізної словесної дії та послідовного аналізу твору з дітьми молодшого шкільного віку на прикладі конкретного твору та ін. Усі вказані напрямки пов'язані між собою та доповнюють одне одного, метою яких є – допомогти студентам опанувати навички виразного мовлення та читання.

Професійний рівень майбутнього вчителя початкової школи складається з багатьох компонентів, головними з яких є системні фахові знання та комунікативні вміння педагогічної взаємодії, що потребує від викладача вищої школи необхідності навчити студентів вільно користуватися різноманітними мовними засобами у численних комунікативних умовах педагогічного спілкування під час майбутньої професійної діяльності. Зауважимо, що пропонований курс «Основи культури і техніки мовлення в початковій школі» формує першорядні навички комунікативно досконалого педагогічного мовлення й потребує постійної уваги до нього у вчительській праці. Інноваційні технології викладання, значна вага самостійного вправління здатні суттєво покращити рівень мовленнєвої культури здобувачів вищої освіти. Зокрема, серед 28 студентів випускних курсів спеціальності «Початкова освіта» достатньо високий рівень оволодіння культурою мовлення мають 19 респондентів, що становить 67,9%, на низькому рівні знаходяться 9 здобувачів – 32,1%. Успішне розв'язання поставлених у ході вивчення дисципліни навчальних завдань, особливо в умовах міждисциплінарної інтеграції дозволяє усунути недостатню підготовленість випускників стосовно висококультурного педагогічного спілкування, дозволяє результативно прогнозувати різні комунікативні ситуації, що виникатимуть у подальшій професійній діяльності.

Література:

1. Дорошенко С. І. (2002). Основи культури і техніки усного мовлення. Х.: ОВС. 144 с.
2. Коваль Г. П. (2002). Методика викладання української мови: навчальний посібник. Рівне. 133 с.
3. Сугейко Л. Г. Формування правильності мовлення у майбутніх учителів початкової школи. *Теоретична і дидактична філології*. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/572/%d0%a1%d1%83%d0%b3%d0%b5%d0%b9%d0%ba%d0%be%20%d0%a1%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f%20%d0%9f%d0%b5%d1%80%d0%b5%d1%8f%d1%81%d0%bb.%d0%a5%d0%bc%d0%b5%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d1%86%d1%8c%d0%ba%d0%b8%d0%b9%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ ОЗОН-ТЕХНОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ПОЕТІВ ПРИДУНАВ'Я)

Галина Райбедюк

*кандидат філологічних наук, професор
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

Різне падіння читацької активності нинішнього школяра, як, власне, й дорослого населення, зумовлене багатьма об'єктивними факторами. Причина криється завперш у

стрімкому розвитку технологічної сфери буття. У зв'язку зі щоденними «інформаційними цунами» останніми роками новою реальністю виразно постає цифровізація усіх сфер життєдіяльності людини як провідний тренд сучасності. Тим часом слово було й залишається потужним засобом не лише здобуття нових знань, але й могутнім чинником емоційно-естетичного впливу на читача, на становлення особистості загалом, формування її духовної іпостасі. Особливо це стосується поетичного (ширше – художнього) слова, що його В. Сухомлинський афористично назвав «еліксиром для розвитку мозку дитини», котрий впливає в її «мозок енергією думки» [7, с. 183].

Невипадково сьогодні програма міжнародного оцінювання знань учнів (PISA) в переліку ключових компетентностей на перше місце вивела читацьку грамотність, поруч із такими освітніми компетентностями, як математична та природничо-наукова. Проте ця настанова не нівелює значущості для сьогодення й цифрової грамотності, визнаної ЄС вельми важливою для повноцінного життя і діяльності людини. Відтак виникає потреба кардинальних (не декоративних) змін векторів літературної освіти, здатних гармоніювати словесну інформацію та діджиталізацію. Адже сучасна інформаційно-комунікаційна компетентність – це «не тільки комп'ютерна грамотність, але й розуміння того, як розробляти і здійснювати процес навчання з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій, зробити цей процес захоплюючим, різноманітним і персоналізованим» [9, с. 68].

Подоланню означених суперечностей у сучасній освіті слугують особистісно орієнтовані педагогічні технології, котрі за гуманістичною теорією особистості Е. Фромма виступають провідною мотиваційною силою не тільки в опануванні навчального матеріалу з усіх предметів, літератури в тім числі, але й у становленні сучасної гармонійної особистості загалом, її вільного вибору та власного погляду на світ. Проте, як засвідчує практика, навіть найновіша шкільна програма з української літератури (2019 р.) й досі переважно залишається «предметоцентричною й інспектуючі органи запитують учителя не про особистісний розвиток вихованця, а про конкретні знання та вміння (здебільшого предметні на рівні репродукції)» [5, с. 3].

Відомий сучасний учений Г. Ключек, визначаючи основні концепти реформування освіти, окреслює таку її триєдину мету: «1. Підготовка інтелектуального читача – реципієнта художнього тексту з високим рівнем імпліцитності. 2. Гуманізація, етизація та естетизація свідомості майбутнього громадянина; активне сприяння його медіаосвіченості. 3. Усний та письмовий мовленнєвий і, відповідно, розумовий розвиток особистості» [4, с. 112]. Надзвичайно гострі дискусії викликав дещо провокативний цьогорічний проект «Державного стандарту базової середньої освіти» в частині мовно-літературної освіти, що також «оголив» чималий каскад проблем в означеній царині.

Вирішення назрілих і вельми болючих питань сучасної літературної освіти закономірно диктує нагальну потребу оновлення її традиційних технологій навчання. Однією з найоптимальніших на сьогодні вважається концепція особистісно зорієнтованого навчання (ОЗОН), зініційована старшим науковим співробітником Інституту педагогіки НАПН України А. Фасолею. Ця методична технологія вивчення художньої творчості останніми роками набуває дедалі активніших обертів і завойовує передові позиції шкільної літературної освіти. Її основна дидактична мета – цілісне бачення проблеми формування учня-читача – актуалізує низку насущних освітньо-виховних завдань сучасної школи, засвідчуючи якісне оновлення освіти, її очевидну гуманізацію.

Сам підхід до освоєння літературного матеріалу в системі ОЗОН-технологій жодною мірою не може бути кваліфікований як абсолютна методична новація. Його речники не пропонують відмовитись від класичних принципів шкільного вивчення творів художньої літератури. Основною ідеєю цієї концепції є зміщення акцентів із суто інформативних аспектів (нагромадження літературних фактів, імен, творів, явищ тощо) на становлення *суб'єктності учня-читача*, заснованої на принципах освітньої рефлексії (усвідомлення та

оцінка засвоюваного матеріалу суб'єктами освіти), тобто процесу не тільки кількісних, але й якісних (і то насамперед) змін у читацькій самосвідомості школяра. В системі особистісно зорієнтованого навчання учні набувають навичок керувати власною читацькою діяльністю – поза «чужими» думками щодо прочитаного тексту, проте в межах обов'язкових принципів вивчення літературного твору (передусім оцінки його естетичної вартості).

Особистісно зорієнтоване навчання включає у себе чимало складових, кожна з яких потребує окремого, вираженого, методично обґрунтованого підходу. Як зауважує А. Фасоля, унікальні можливості для їх реалізації має література рідного краю. Адже в цьому випадку йдеться про потенційні можливості під час вивчення художніх текстів письменників-земляків акцентувати «роль учня, який ставиться в ситуацію екзистенційного осмислення власного буття в контексті природи, людей, культури рідного краю» [8, с. 27]. Інтерес до історії своїх предків і сучасників, відчуття власного «дому буття» суттєво підвищує рівень мотивації школяра в навчальній діяльності з предмета «Українська література». Адже саме у площині мотиваційної сфери пролягають основні суперечні між прагненням учнів до свободи вибору освітніх траєкторій та дієвістю такого вибору, здатного забезпечити оптимальність співвідношення між інтенціями суб'єкта освіти й отриманими результатами опанування програмового матеріалу.

Варто зауважити, що сьогодні й саме питання вивчення літератури рідного краю (навіть поза методичними новаціями) є вельми актуальною проблемою шкільної літературної освіти взагалі. Як зауважує А. Лисенко, «література рідного краю, попри повсякденне акцентування уваги на відродженні національної духовності, часто залишається відстороненою від навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах» [6, с. 9]. Тобто йдеться про ще один аспект порушеної нами проблеми.

Відомо, що уроки літератури рідного краю відкривають перед учителем широкі можливості щодо вибору тем, персоналій, художніх творів тощо, оскільки чинною (як і попередніми) програмою з української літератури передбачено самостійність словесника щодо планування змістового наповнення цього сегмента літературної освіти. Розглянемо деякі аспекти особистісно зорієнтованого навчання на основі опанування учнями творчості поетів Придунав'я, що в загальнонаціональному часопросторі оприявнює унікальний мистецький феномен. Він представлений доробком яскравих постатей, кожна з яких репрезентує оригінальний художній світ, наділений високою енергетичною здатністю формувати в школяра особистісне «Я», його самоідентичність – аксіологічну, громадянську, національну, мистецьку тощо.

На літературну карту південноукраїнського краю останніми кількома десятиліттями занесено знакові збірки поетичного «грона» придунайських авторів, що засвідчують високий естетичний рівень. Назвемо деякі з них: «Серце на долоні бандури» (Ізмаїл, 2005) М. Василюка; «Дзвони вічного добра» (Ізмаїл-Кілія, 1998), «Полум'я кульбаб» (Одеса, 1998), «Музика серця» (Ізмаїл, 2019) В. Виходцева; «Дві мови – два крила» (Ізмаїл, 2005), «Весна на Дунаї» (Ізмаїл, 2017), «На Дунаї хвиля грас» (Ізмаїл, 2017) Т. Кібкало; «Доля» (Одеса, 2004), «Слово – не птах...» (Ізмаїл, 2005) Г. Лисої; «Добро заволодіє світом» (Ізмаїл, 2007), «Сонети. Поєми» (Ізмаїл, 2008), «Обітниця любові» (Київ, 2013) В. Рєви; «Дунайська легенда» (Ізмаїл-Кілія, 2001), «Першоцвіт кохання» (Ізмаїл-Кілія, 2002) В. Сімейка та ін.

Методична ОЗОН-технологія у процесі вивчення творчості означеного кола придунайських митців слова забезпечує розв'язання таких ключових питань оптимізації літературної освіти: сприяння формуванню особистості учня; підвищення інтересу до читання текстів близько знайомих у житті авторів, що в реаліях сьогодення видається вельми важливим. У цьому випадку мотиваційний вектор вивчення літератури рідного краю в умовах особистісного зорієнтованого навчання визначається принципом «діалогічної взаємодії: навчання є діалогом рівноправних суб'єктів – учня й учителя, а об'єктом (в окремих випадках суб'єктом) виступає навчальний текст» [8, с. 26]. Тут важливим є відбір

учителем текстів – естетично вартісних і смислосначенневих для становлення суб'єктності учня-читача.

Так, у школах м. Ізмаїл та району однією з ключових творчих постатей літератури рідного краю є ізмаїльська поетеса Т. Кібкало. Вона добре відома мешканцям бессарабського краю – від малюків дитячих садочків і школярів до прихильників її проникливої лірики, перейнятої вірою в силу любові до людини, до Творця, до України, до Придунав'я. Поетеса несе до читача світло своєї душі, добро серця, висоту Духу, утверджуючи християнські цінності та шану до рідної землі. В її творчості учні знаходять для себе ключові світоглядні пріоритети. Особистий приклад життєдіяльності Т. Кібкало слугує їм основою емоційної готовності до сприйняття її текстів.

Присутність поетеси на уроках літератури рідного краю створює педагогічну ситуацію цікавого діалогу учнів із талановитою особистістю. Живе поетичне слово викликає в них інтерес до літератури, підсилює їх мотивацію щодо читання художніх творів, зміцнює установки на особистісне прочитання, розвиває комунікативні творчі здатності. Та й самі вірші Т. Кібкало побудовані переважно як діалог з уявним читачем, звернення до нього: «На крилах натхнення, на крилах надії / красу усім дітям у пісні несу» [3, с. 9]. Уроки-зустрічі з поетесою допомагають учням самовиразитись. Її духовна енергія, власний погляд на добро, красу, любов допомагає читачеві створити особистісний зміст прочитаного, стимулювати його самопізнання, забезпечуючи один із важливих принципів ОЗОН-технології навчання – «принцип освітньої рефлексії: навчальний процес супроводжується його рефлексивним усвідомленням і оцінкою суб'єктами освіти» [8, с. 26]. До подібних рефлексій учня спонукають наскрізні риторичні питання, з яких поетеса вибудовує свого роду психологічний алгоритм самопізнання особистості й пізнання нею світу, рідного придунайського краю зокрема: «За що ми любимо свій край? / За те, що є ріка Дунай...» [3, с. 10].

Важливим принципом ОЗОН-технології в засвоєнні матеріалу літератури рідного краю є самореалізація особистості не стільки через традиційну зовнішню діяльність, скільки через внутрішній простір суб'єкта освіти, його самооцінку, самоаналіз, заглиблення у власне «Я». Тому сприйняття й аналіз художнього твору в системі особистісно зорієнтованого навчання передбачає не просто ознайомлення з його змістом, художніми особливостями. Першочергово тут постає питання саморефлексії учня в результаті прочитання тексту. В цьому випадку учні стають співавторами уроку, вступають у віртуальний зв'язок із поетом. Означений аспект вивчення літератури рідного краю в системі ОЗОН-технології може бути предметно реалізований на прикладах лірики члена Національної спілки письменників України, кілійського поета В. Виходцева, творчість якого засвідчує взірць інтроспекції. Ознайомлення учнів із доробком митця стимулює їх до формування особистісного «Я», оскільки в цих віршах рельєфно прочитується код творчої самоідентичності поета, його мистецького самовираження у слові: «Я виважую слово, / Я відшукую голос / У багатоголоссі / Єдиний, свій» [2, с. 62].

З огляду на специфіку уроків літератури рідного краю, вирізняємо набуття учнями етнокультурної та громадянської компетентностей, що передбачають формування їх національної самосвідомості, відчуття себе частинкою національної спільноти, що «підносить особистість на якісно новий рівень, допомагає їй визначитися у процесах національного відродження, знайти своє місце в реалізації національної ідеї» [8, с. 25]. З-посеред придунайських поетів виділяємо щодо цього вектора навчально-виховного потенціалу літератури рідного краю творчість М. Василюка – композитора, музиканта, бандуриста, організатора жіночого музичного колективу «Кобзарська дума», першого голови ізмаїльського осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта», члена Спілки кобзарів України, активного громадського діяча, популяризатора української мови, культури та мистецтва в Придунайському краї, пасіонарія національної ідеї. Його злободенною снагою завжди залишалась Україна, її мова й культура, її минуле, сучасне та прийдешнє: «Без

Незалежної мені / Не жить на світі незалежно, / Не розмовлять беззастережно, / Й не звідать волі і вві сні» [1, с. 22]. Життя і творчість М. Василюка для учнів-читачів є наочним взірцем щодо формування їх національної свідомості, розуміння ними власного національного обов'язку. Лейтмотивом крізь доробок поета проходить ліричний образ «Придунаю журавлиного»: «Поміж Дунаєм і Дністром / До моря горнеться степами / Земля, прозвана Буджаком / Турецькомовними вустами» [1, с. 22]. Націєцентричність митця виявились в органічному поєднанні загальноукраїнських та регіональних історичних, культурних, фольклорно-міфологічних горизонтів світосприйняття й світовідтворення.

Підсумовуючи свої пунктирні з огляду на регламентовані межі статті міркування щодо вивчення літератури рідного краю в системі ОЗОН-технології, зауважуємо, що незмінним принципом тут, як і в літературній освіті загалом, залишається вимога щодо предметних знань, умінь і навичок. Ключовою ж відмінністю таких уроків є зміцнення установки на особистісне прочитання художнього твору на основі вищого рівня мотивації щодо читання, емоційного налагодження комунікації з близькою учням культурою рідного краю, відчуття гордості за своїх митців-земляків. Відтак діалогічна взаємодія школяра й учителя з текстом формує не тільки суб'єктність учня-читача, але й культурно-етнічну ідентичність його особистості.

Література:

1. Василюк М. Д. (2005). Серце на долоні бандури. Ізмаїл: СМІЛ. 64 с.
2. Виходцев В. П. (1998). Дзвони вічного добра : поезії. Ізмаїл-Кілія, 104 с.
3. Кібкало Т. О. (2017). На Дунаї хвиля грає : збірка віршів для дітей. Ізмаїл: Ірбіс. 100 с.
4. Клочек Г. Д. (2013). Зі студій про літературну освіту : Збірник статей та матеріалів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 192 с.
5. Куцевол О. М. (2014). Методика літератури, натхненна ОЗОН-ом : до 60-річчя від дня народження Анатолія Фасолі. *Українська література в загальноосвітній школі*. № 9. С. 2-6.
6. Лисенко А. В. (2005). Література рідного краю : теоретико-методичний аспект. Полтава : ПОШПО. 60 с.
7. Сухомлинський В. О. (1976). Вибрані твори: в 5 т. Київ : Радянська школа. Т. 1. 654 с.
8. Фасоля А. М. (2011). Уроки літератури рідного краю в системі особистісно зорієнтованого навчання. *Українська література в загальноосвітній школі*. № 5. С. 24-28.
9. (2019) Цифрова компетентність вчителя нової української школи: 19: збірник тез доповідей учасників всеукраїнського науково-практичного семінару. 12. 03. 2019 р. за заг. ред. О. В. Овчарук Київ : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. 108 с.

ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧЕНИКА ЧЕРЕЗ СПЕЦИФИЧЕСКУЮ ИНТЕРПРЕТАЦИЮ ОБРАЗА ТОПОЛЯ В УЗБЕКСКИХ НАРОДНЫХ ПЕСНЯХ

Гавхар Рустамова
преподаватель кафедры
методика начального образования
Бухарского государственного университета
Бухара, Республика Узбекистан

Тополь играет особую роль в системе поэтических образов узбекских народных песен. Были сохранены в ритуалах рождения и смертиследы верований, связанных с этим деревом.